

компонентами, свойствами и функциями личности, раскрываются виды профессионально-педагогической направленности личности инженера-педагога.

Ключевые слова. Инженер-педагог, профессиональная подготовка, направленность, профессиональная позиция, ценностные ориентации, педагогическое призвание.

Kovalenko S. O. Modern Approaches to the Personality of the Engineer-Teacher and His Activities

In the article the description of scientific approaches to the determination of personality and professional internals of engineer-teacher is given; system-structural approach that establishes connections and relations between components, properties and functions of personality is analysed; the types of professionally-pedagogical orientation of personality of engineer-teacher are characterized.

Key words. Engineer-teacher, professional training, orientation, professional position, system of values, pedagogical calling.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК [378.011.3-051:53]:37.022

М. В. Опачко

**МЕТОДИ І ФОРМИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ ДИДАКТИЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТУ**

Сучасний стан підготовки фахівців в умовах вищих навчальних закладів характеризується стрімким впровадженням інноваційних технологій навчання, які спрямовані, передовсім, на розкриття творчого потенціалу особистості, її саморозвиток. Адже „розширити межі активної професійної діяльності дозволяє лише така кваліфікація, в основі якої лежать не тільки конкретні знання й уміння, які старіють досить швидко, але передусім здібності і прагнення до оновлення наукового багажу самоосвітою” [2, с. 19].

Формування у студентів умінь і навичок використання дидактичного менеджменту – одне із важливих завдань методичної підготовки майбутніх учителів. Досвід практичного використання дидактичного менеджменту студенти-фізики отримують як у процесі виконання завдань практикуму з методики фізики, так і під час проходження педагогічної практики в школі.

З іншого боку, впровадження інноваційних технологій навчання передбачає з’ясування можливостей кожного з методів навчання для

ефективності формування складових компетентності дидактичного менеджменту. Окрім того, необхідно також обґрунтувати умови використання сукупності традиційних та інноваційних методів навчання. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема відбору форм і методів навчання дидактичному менеджменту.

Проблеми класифікації та відбору методів навчання, а також використання різних форм організації навчально-пізнавальної діяльності розкриваються у дослідженнях С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Безпалько, В. Бондара, С. Гончаренка, Б. Житника, В. Ільїна, О. Савченко, М. Скаткіна, Д. Тхоржевського, М. Ярмаченка та ін. Проблеми удосконалення методів навчання розкриваються у дослідженнях О. Алексюка, Т. Кошманової, Ю. Кулюткіна, І. Лернера, П. Підкасистого, Л. Пироженко, О. Пометун.

Проблеми удосконалення системи підготовки вчителя фізики розроблялися в дослідженнях П. Атаманчука, Л. Благодаренко, Г. Бушка, С. Величка, С. Гончаренка, О. Іваницького, Є. Коршака, О. Ляшенка, в тому числі І. Оленюк, А. Павленка, В. Савченка, І. Солухи, Н. Сосницької, Т. Точиліної, В. Шарко, М. Шута та ін. У цих та інших дослідженнях йдеться, крім іншого, про методи активізації пізнавальної діяльності студентів-майбутніх учителів фізики, в тому числі, в умовах особистісно орієнтованого навчання, впровадження інноваційних технологій навчання.

Визначивши дидактичний менеджмент системним підходом до методичної підготовки вчителя фізики, розкривши його зміст і здійснивши конкретизацію змісту в залежності від дидактичних цілей уроку (формування понять, формування практичних умінь і навичок, формування експериментальних умінь і навичок) [4 – 7], слід було узагальнити і систематизувати знання, які відносяться до навчання дидактичному менеджменту.

Основними компонентами менеджменту визначено: проектування методичних систем, організацію та управління навчально-пізнавальної діяльності, моделювання взаємодії у дидактичному середовищі та діагностику ефективності проєктованих і реалізованих дидактичних систем.

Актуальність розглядуваної нами у даній статті проблеми обумовлена відсутністю структурованої системи знань про форми і методи засвоєння змісту дидактичного менеджменту.

Таким чином, мета дослідження полягає у визначенні організаційно-управлінських форм і методів підготовки майбутнього вчителя до використання дидактичного менеджменту як системи управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Досягнення мети передбачало вирішення наступних питань: а) з'ясування сучасних підходів до організації та управління дидактичним процесом; б) розкриття методів та форм навчання студентів дидактичному менеджменту.

Сучасні уявлення про дидактичний процес ґрунтуються на засадах системного підходу до представлення педагогічного процесу, розробленого А. Кушніром. Виходячи із уявлень про педагогічний процес як про неоднорідну цілісність, що, в свою чергу породжує невизначеність у педагогічному процесі, вчений розглядає різні моделі управління [2].

Моделі управління педагогічним процесом на основі класичної науки передбачають його лінійність, зовнішню детермінацію, логічну схему, однозначність результатів управління, несуперечливість цілей управління.

Управління педагогічним процесом на основі некласичної науки, тобто на основі принципів відносності та доповнювальності, допускає неоднозначність результатів управлінських дій педагога, поєднання різних, у тому числі і конкуруючих, цілей управління, що спонукає до компромісних дій.

Постнекласичне управління педагогічним процесом ґрунтується не тільки на зовнішньому управлінні, а й на самоорганізації та самоуправлінні, що можливе завдяки принципу мінімального різноманіття.

Сутність синергетичного підходу до управління педагогічним процесом полягає в тому, що він орієнтується на внутрішнє, іманентно властиве самому педагогічному процесу, а не на бажання, наміри, проекти суб'єкта управління. Управління педагогічним процесом в постнекласичному розумінні відбувається через поле можливостей, що передбачає активність суб'єктів педагогічного процесу з метою перетворення певних можливостей у дійсність.

Як стає зрозумілим із наведених концептуальних положень, кожна із моделей управління педагогічним процесом (а значить, і дидактичним, як складової частини педагогічного – *прим наша. – М.О.*) передбачає використання адекватних методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

Окрім того, у виборі методів і форм організації навчання велику роль відіграє розуміння об'єктного та суб'єктного вимірів педагогічного процесу, їх взаємодії на основі принципу доповнювальності. Як зауважує А. Кушнір об'єктність у педагогічному процесі породжується причинами, які можна розділити на дві групи [2]. Перша відображає об'єктивні умови, в яких перебувають учасники педагогічного процесу, друга – стосунки між людьми, які виражаються в стилях педагога, управлінні педагогічним процесом, його організації, міжособистісних стосунках.

Об'єктність педагогічного процесу передбачає регламентовану діяльність учасників процесу, яка здійснюється за загальними схемами, вимогами, правилами. Вона ґрунтується на середньостатистичному, типовому, характерному, закономірному, сприяє структуризації педагогічного процесу, логіці його організації. Як відмічає автор теорії

педагогічного процесу, об'єктність не можна вважати хорошою чи поганою характеристикою педагогічного процесу. Об'єктність – реальність, один із найважливіших аспектів різноманіття.

Суб'єктна парадигма педагогічного процесу орієнтується на суб'єкти діяльності. Суб'єктність педагога – це вираження його внутрішніх сил у вигляді інтенцій „Я можу, хочу, здібний, здійснюю” і т.д. Стати суб'єктом – означає стати педагогом творчим. Завдання педагога – поєднати ці два виміри на основі взаємодоповнення з метою досягнення поставлених цілей.

Таким чином, враховуючи наявність різних моделей управління та можливості поєднання об'єктного та суб'єктного вимірів педагогічного процесу, зауважимо наступне: 1) методи, які використовуються у навчанні студентів дидактичному менеджменту є різними і не вичерпуються пропонованими нами; 2) оновлення форм, методів і прийомів навчання має бути спрямоване на відмову від відтворюючого (репродуктивного) навчання на користь творчого (продуктивного); 3) використання інноваційних методів навчання ні в якому разі данина „модним” тенденціям, не самоціль, а шлях до самовираження і самореалізації особистості майбутнього вчителя.

Навчання дидактичному менеджменту здійснюється в умовах кредитно-модульної системи організації навчання. Оскільки єдиної класифікації методів навчання у сучасній педагогіці немає, то в рамках модульної технології доцільно застосовувати їх у поєднанні, залежно від конкретної мети модуля, а саме:

- інформаційно-рецептивний;
- пояснювально-ілюстративний;
- проблемного навчання;
- дослідницький.

Інформаційно-репродуктивний метод – це спосіб організації спільної діяльності викладача і студентів, при якому викладач дає готову інформацію, а студенти її сприймають, осмислюють і фіксують у пам'яті. Інформація подається у вигляді розповіді, лекції, пояснення за допомогою друкованих посібників, практичного показу способів діяльності. Інформаційно-репродуктивне (іноді його називають рецептивним) навчання – один із найбільш економічних способів передачі узагальненого й систематизованого досвіду. Це навчання застосовується в усіх формах навчальних занять і під час пояснення різноманітного матеріалу. Недоліком інформаційно-рецептивного методу є те, що він не забезпечує необхідного рівня засвоєння навчального матеріалу, розвитку творчих здібностей, тому його необхідно доповнювати методами проблемного та евристичного навчання.

Пояснювально-ілюстративне навчання є традиційним, але воно поступово витісняється іншими видами, оскільки складається ситуація, коли навчання будується на запам'ятовуванні програмного матеріалу, висновків та положень. Але такий вид навчання недостатньо активізує

інтелектуальну роботу студента, не стимулює здобуття знань, які одержуються на підставі творчого пошуку наукової істини. При такому навчанні лекція є основною формою занять, яка супроводжується унаочненням – показом таблиць, плакатів, схем, настінним оформленням у навчальних кабінетах, лабораторіях, ілюстративними матеріалами та відповідними технічними засобами.

Проблемне навчання – це навчання, основою якого є створення проблемних ситуацій у навчальному процесі (викладачем або студентом) і вирішення їх.

Викладач створює низку питань і ставить їх перед аудиторією для дискусії, дає час для їх обдумування (у межах першої лекційної години), орієнтує студентів на різні варіанти вирішення проблеми, організовує дискусію, дає можливість бажаючим студентам висловитися, стимулює їхні думки, аналізує й узагальнює теоретичні висновки, забезпечує правильне розв'язання проблеми – такі характерні ознаки проблемного навчання.

В основі такого навчання лежить суперечність між відомим і невідомим, між новими фактами і раніше засвоєними знаннями, з якими ці факти не узгоджуються. Проблемна ситуація усвідомлюється студентом як утруднення, шляхи подолання якого підлягають творчому пошуку.

Дослідницький метод – метод залучення студентів до самостійних спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, пізнають закономірності, роблять висновки. Унесення елемента дослідження в навчальне заняття сприяє формуванню активності, самостійності, ініціативи та інші якості.

Сучасні вимоги до фахівця стосуються не тільки його професійної кваліфікації, а й комплексу соціально-психологічних якостей. Психологічна підготовка ґрунтується на принципах активного проблемного навчання з використанням методів і засобів, які здатні збагачувати знання студентів, формувати творче, нестандартне мислення, розвивати пізнавальні інтереси. Найповніше реалізувати ці вимоги можливо при комбінуванні традиційних, інформативних і нових соціально-психологічних методів, а саме: дискусійних, ігрових методів, тренінгу тощо.

Дискусійні методи – це групове обговорення проблеми, ситуації, задачі (в нашому випадку йдеться про методичні задачі), де об'єктом є приклади з професійної практики тощо.

Ігрові методи – це проектування реальності. Вони можуть бути ділові й рольові. Ділові ігри – засіб навчання спеціалістів різного профілю і формування їх особистісних та ділових якостей. Рольова гра – це соціально-психологічний тренінг, де інтенсифікація досягається не лише впливом викладача, але й пізнавальною захопленістю учасників гри.

Кожний із методів у реальному процесі навчання не проявляється в чистому вигляді та ізольовано від інших. Методи, віддзеркалюючи внутрішні зв'язки, поєднані між собою. Так, знання виступають не лише в ролі елемента картини світу, але і як засіб діяльності та інструмент пізнавальної і практичної діяльності. Вони є складовою частиною будь-якого способу діяльності як такого, що дається викладачами студентам у готовому вигляді, або ж студенти працюють над цим самостійно.

Це два види застосування знань, у рамках яких є свої рівні. Відтак, для засвоєння знань на різних рівнях їх застосування необхідні також інші методи – репродуктивний, евристичний, дослідницький. Знання, повідомлення викладача в цих методах виступають не як продукт, а як засіб, включений у способи діяльності, тому вони глибше засвоюються, виявляючи свої аспекти. Метод може відігравати як визначальну, так і допоміжну роль, виступаючи засобом реалізації іншого методу. Кожен із методів передбачає особливий вид навчальної діяльності викладача і пізнавальної діяльності студентів, а також веде до специфічного наслідку – засвоєння відповідного йому змісту навчання.

Зазначаємо, що форми реалізації методів навчання можуть бути різними. Так, інформаційно-рецептивний й проблемний виклад можуть здійснюватися за допомогою кіно і телебачення, інших зображувальних засобів, пред'явленням алгоритмів; репродуктивний – передбачає повторення заздалегідь показаних викладачем засобів діяльності (на вербальному й образному матеріалі, практичними діями з предметами і знаковою системою). Евристичний і дослідницький методи навчання включають конструювання, проектування, планування і проведення експерименту, вирішення пошукових завдань.

Традиційні методи навчання не можуть повною мірою задовольнити вимоги, які висуваються до процесу підготовки випускника. Тому важливо зорієнтувати нові педагогічні технології на досягнення головної мети – підготовку висококваліфікованого спеціаліста, застосовуючи вдосконалені традиційні методи навчання та інноваційні, а також комп'ютерні технології навчання.

Сьогодні розроблені пакети прикладних програм, які орієнтовані як на групову роботу під час занять, так і на позааудиторну роботу студента.

Специфікою лекційних занять з методики фізики є необхідність досить часто використовувати наочність як у вигляді стаціонарних її форм (графіків, рисунків, схем тощо), так і в динаміці, наприклад, лекційні експерименти та ін. За допомогою мультимедійних засобів є можливість продемонструвати як фрагменти методичної роботи вчителя (планування уроку, структурування змісту навчального матеріалу, схеми діагностики окремого уроку і методичної системи в цілому), так і показувати досліди, проведення яких ускладнено чи то громіздкістю необхідної апаратури (наприклад, дослід Фізо із зубчастим колесом

стосовно дослідження швидкості світла), чи то іншими причинами. Для створення лекцій використовувались Power Point, Corel Draw, Flash.

Застосування комп'ютерної техніки під час проведення практичних занять дозволяє підвищити індивідуалізацію групових завдань, оскільки окремі суб'єкти навчальної діяльності були майже незалежними щодо вибору темпу сприймання, обробки та засвоєння інформації. Індивідуальний підхід до студентів виявлявся також у динамічній зміні складності поставлених перед ними завдань.

Метод тренінгу заснований на гармонійному поєднанні системи завдань і теоретичного матеріалу, потрібного для їх виконання. Кожному з користувачів такої програми пропонується до уваги певне завдання. Залежно від того, наскільки правильно студент відповідає на поставлене йому запитання, така програма автоматично оцінювала засвоєння ним знань, і, у разі потреби, надавала можливість ознайомитись з незасвоєним матеріалом, чи пропонувала нове завдання. Завдяки такому підходу до розв'язування задач, або відповідей на теоретичні запитання робився акцент саме на тому матеріалі, який був гірше засвоєний, а добре засвоєний матеріал лише закріплювався.

Використання комп'ютера дає можливість створити віртуальну лабораторію, яка дозволила проводити лабораторні роботи (вибирати роботу, змінювати параметри під час її проведення, користуючись при цьому електронними моделями лабораторного устаткування). Виконання віртуальних лабораторних робіт сприяє не тільки підвищенню рівня засвоєння студентом відповідного навчального матеріалу, а й підвищенню рівня безпеки проведення робіт із реальними приладами. Це досягається за допомогою візуалізації наслідків недотримання вимог техніки безпеки.

Неодмінна складова частина цілісної системи навчання – самостійна робота. Цей вид діяльності дозволяє використовувати всі зазначені типи програмного забезпечення навчального процесу. Крім прикладного програмного забезпечення, доцільно використовувати банки даних із різними рефератами, науковими роботами в мережі Internet.

Варто відмітити, що у контексті навчання студентів використанню дидактичного менеджменту для управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів нами використовуються традиційні методи навчання у поєднанні із нетрадиційними, до яких відносимо: метод сканування словника, метод аплікації теорій, метод тлумачення нечітких образів, метод експериментального хаосу, метод заперечення, метод евристики і мисленевого експерименту, метод рекодифікації інформації, метод дефініцій, комбінування кількох теорій, метод протиріч, метод моделювання, метод мікронавчання [1, с. 91].

Таким чином, методи і форми навчання студентів-фізиків дидактичному менеджменту мають бути адекватними як до нових підходів у розумінні сутності педагогічного процесу (за моделями

управління: класичного, некласичного, постнекласичного, синергетичного: за об'єктивним та суб'єктивним вимірами педагогічного процесу, їх взаємодії на основі принципу доповнювальності), так і до умов кредитно-модульної системи організації навчання у вищих навчальних закладах.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із обґрунтуванням педагогічних умов використання методів і форм навчання студентів-фізиків дидактичному менеджменту.

Список використаної літератури

1. Впровадження нових форм планування, організації та проведення всіх видів занять у контексті Болонського процесу (інформаційно-методичні матеріали / В. В. Сагарда, М. В. Опачко. – Ужгород, 2006. – 95 с. **2. Гунда Г. В.,** Сагарда В. В. Інновації у підготовці фахівця в умовах класичного університету / Г. В. Гунда, В. В. Сагарда. – Ужгород : УжДУ, 2000 – 183с. **3. Кушнір В. А.** Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: Автореф. дис....д. пед..н. 13.00.01 – „загальна педагогіка та історія педагогіки” / Василь Андрійович Кушнір. – К., 2003. – 41 с. **4. Опачко М. В.** Технологія дидактичного менеджменту: структура та умови реалізації // Теоретичний та науково-методичний часопис: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти»: додаток 3 (т.7) / Магдалина Василівна Опачко – К. : КНУ ім. Т.Г.Шевченка, 2007. – С. 281 – 285. **5. Опачко М. В.** Дидактичний менеджмент у методичній підготовці вчителя фізики: роль і місце // Науковий вісник УжНУ. Серія: „Педагогіка. Соціальна робота”/ Магдалина Василівна Опачко. – 2008. – Вип. 14. – С. 117 – 120. **6. Опачко М. В.** Проектування дидактичних систем як складова управлінської діяльності вчителя фізики // Науковий вісник УжНУ. Серія: “Педагогіка. Соціальна робота” / Магдалина Василівна Опачко. – 2009. – Вип. 16-17. – С. 149 – 152. **7. Опачко М.** Підготовка майбутніх учителів фізики до реалізації завдань дидактичного менеджменту // Третій український педагогічний конгрес. Зб. наук. пр. / Магдалина Василівна Опачко. – Львів : Сполом, 2010. – С. 334 – 344.

Опачко М. В. Методи і форми навчання студентів-майбутніх учителів фізики дидактичному менеджменту

Стаття присвячена обґрунтуванню проблеми навчання студентів-майбутніх учителів фізики дидактичному менеджменту. Дидактичний менеджмент – це система методичної підготовки вчителя фізики до управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Методи навчання, які використовуються у процесі методичної підготовки студентів-фізиків мають бути адекватними як до нових підходів у розумінні сутності

педагогічного процесу так і до умов кредитно-модульної системи організації навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: методи і форми навчання, методична підготовка вчителів фізики, дидактичний менеджмент.

Опачко М. В. Методы и формы обучения студентов-будущих учителей физики дидактическому менеджменту

Статья посвящена обоснованию проблемы обучения студентов-будущих учителей физики дидактическому менеджменту. Дидактический менеджмент – это система методической подготовки учителя физики к управлению учебно-познавательной деятельностью учащихся. Методы обучения, которые используются в процессе методической подготовки студентов-физиков должны соответствовать как новым подходам в понимании педагогического процесса так и условиям кредитно-модульной организации обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: методы и формы обучения, методическая подготовка учителей физики, дидактический менеджмент.

Opachko M. V. Methods and forms of training students for future physics teachers didactic management.

Article is devoted to the problem of educating students, future teachers of physics didactic management. Didactic management – a system of methodical preparation of the physics teacher in the management of teaching and learning activities of students. Teaching methods used in the process of methodical preparation physics students should be adequate to new approaches to understanding the essence of the pedagogical process as well as to the terms of credit-modular system of teaching in higher education institutions.

Key words: methods and forms of learning, methodical preparation of physics teachers, didactic management.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 378.011.3:35–051

М. В. Рудь

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ
В УМОВАХ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ**

Однією з глобальних світових проблем, що посідає провідне місце у сучасній Україні, виступає проблема сирітства, що зумовлена стрімким